

TANIA

www.antorcha.org

Haydée Tamara Bunke Bider 'Tania'
(1937-1967)

*Res serà el meu nom alguna vegada?
Res deixarà darrera de mi a la terra?
Almenys flors, almenys cants...
És que en va hem vingut a viure, a brotar sobre la terra?*
Tania

Nascuda a Buenos Aires el 19 de novembre de 1937, Tamara Bunke era filla de pare alemany i mare polonesa, ambdós comunistes, ambdós jueus i ambdós mestres, que hagueren de refugiar-se a Argentina al 1935 fugint de la persecució nazi. A Buenos Aires treballaren com a professors. A més d'alemany, la mare parlava rus i el seu pare, a més d'idiomes, impartia cursos de gimnàstica.

Al 1951, quan tenia 12 anys, els pares retornen al seu país a ajudar en la reconstrucció de la República Democràtica Alemanya. Allí Tamara conegué els relats de dolor i mort que havia deixat el feixisme en aquest país i a tota Europa i per això, per mantenir allí la lluita contra el feixisme, a l'arribar s'integrà a la Joventut Lliure Alemanya. Després estudià a la Facultat de Lletres de la Universitat Humboldt, fou instructora de tir esportiu i guanyà diverses medalles. Amb sols 18 anys d'edat començà a militar a les files del Partit Socialista Unificat d'Alemanya.

Però Tamara no oblida ni Argentina ni Amèrica Llatina. Amb el seu acordió, canta milongas i tangos i manté un contacte molt freqüent amb llatinoamericans. La revolució cubana l'omple d'alegria, segons narrava en una carta a un amic.

Al 1960 va conèixer al Che, el qual viatjà a la República Democràtica Alemanya al front d'una delegació comercial de la que Tamara i la seva mare eren traductores. Ambdós argentins, ambdós de cap lloc, el Che i Tamara tenien molts llaços en comú, i des d'aleshores, es va crear un circuit de simpatia entre ells. Tamara decideix establir-se a Cuba i contribuir a la defensa de al primera revolució socialista llatinoamericana.

El 12 de maig de 1961 arriba a l'illa convidada pel Ballet Nacional de Cuba de la mà de la seva directora, Alicia Alonso. Estudia periodisme a la recent inaugurada Universitat de La Habana; com que parlava francès, anglès, alemany, castellà i una mica d'italià, treballa al Ministeri d'Educació, a l'Institut Cubà d'Amistat amb els Pobles i a la direcció nacional de la Federació de Dones Cubanes. Es feu miliciana del CDR (Comitès de Defensa de la

Revolució) i també col·laborà en el treball voluntari omplint les seves mans de calls a les feines agrícoles.

Al 1963, començà un rigorós entrenament operatiu pel treball d'intel·ligència, que la capacita per a complir complicades i arriscades missions, viure clandestinament, recopilar informació, suportar en silenci tots els problemes sense poder compartir tampoc les alegries revolucionàries. Al seu interior tot s'ha de transformar. Tamara queda enrere i neix Tania, la que després seria, junt al Che, l'heroica guerrillera de les selves de Bolívia.

El 20 de febrer de 1964 conclou la primera fase de la seva preparació i es trasllada a Cienfuegos per a preparar el seu pla pràctic operatiu.

A finals de març d'aquell any el Che la rep a la seva oficina del Ministeri d'Indústria per informar-li dels detalls del pla i la seva missió clandestina a Bolívia: ha de preparar la xarxa urbana d'un moviment guerriller d'abast continental. La compartimentació havia de ser total; treballaria sola; no podria comptar amb res més que amb les seves pròpies forces. El Che l'adverteix que, per difícil que fos la seva situació, no havia de vincular-se a les organitzacions polítiques d'esquerra, ni revelar la seva veritable identitat.

El 9 d'abril de 1964, utilitzant un passaport amb el nom de Haydée Bider González marxà rumb a Europa occidental per a aprendre a transformar el seu llenguatge i actituds per les pròpies de la societat burgesa en la que s'havia de desenvolupar-se. Entre les variades missions encomanades hi havia les de prendre fotos d'un poble en una regió determinada que després pogués mostrar com el seu poble natal i la d'un matrimoni d'edat avançada, prèviament estudiat, per poder presentar-los com els seus pares.

Viatjà amb documents i sota dues personalitats diferents, Vittoria Pancini i Marta Iriarte. El 5 d'agost d'aquest any arribà a Frankfurt a la República Federal d'Alemanya, allí adoptà la personalitat de Laura Gutiérrez Bauer, de nacionalitat argentina, amb la que treballaria clandestinament a Bolívia.

Als primers dies d'octubre de 1964, marxà cap a Bolívia convertida en una etnòloga especialitzada en arqueologia i antropologia. El 5 de novembre d'aquest mateix any arribà a Perú; des de la capital peruana viatjà en avió al Cuzco, en tren a Puno i en una camioneta fins Yunguyo, última població peruana a la frontera amb Bolívia. D'aquí passà a territori bolivià sense gaires dificultats, s'allotjà en un hotel de la població de Copacabana, i al dia següent continuà cap a La Paz.

A la capital boliviana es vinculà amb els pintors Juan Ortega Leytón i Moisés Chire Barrientos, aquest últim parent del president bolivià. Ambdós li presentaren a altres artistes i intel·lectuals. Establí estretes relacions amb Gonzalo López Muñoz, cap de la Direcció Nacional d'Informacions de la Presidència de la República, amic personal de la més absoluta confiança del President. López Muñoz pertanyia al reduït grup de funcionaris que tenien accés a totes les dependències del Palau, incloses les habitacions privades del mandatari bolivià. Per les seves mans passaven documents secrets, inclús

abans de rebre'ls el President. López Muñoz l'acredità com a agent subscriptor del setmanari IPI, una publicació confidencial que ell dirigia, exclusivament a l'abast de funcionaris, polítics i persones d'alt nivell dins la societat boliviana. Aquest treball li permeté valuoses relacions i accés a les oficines del cap d'informacions.

Es relacionà amb la Secretaria de Planificació del govern bolivià, amb Ana Henrich, qui va ser secretària del Senat, vinculada al ministre de l'Interior Antonio Arguedas, amb alts dirigents del govern, amb partits polítics reaccionaris, alts caps militars i moltes altres persones influents, com el periodista Mario Quiroga, de tendència falangista, qui li proporcionà treball com a correctora de proves del diari Presencia, el de major tirada del país.

Tania establí amistat amb Julia Elena Fortún, a través de la qual treballà al comitè d'investigació, integrat per un nombrós grup d'especialistes, que estava adscrit al Departament de Folklore del Ministeri d'Educació. Estudià l'art folklòric amb rigor científic. Muntà la primera exposició de vestits típics de Bolívia. Va recórrer l'altiplà bolivià, amb el propòsit de reunir cançons autòctones. Representà al departament de folklore del Ministeri d'Educació de Bolívia en un festival celebrat a la ciutat de Salta a Argentina.

Per a entrar al Departament de Folklore necessitava una carta de recomanació de l'ambaixada argentina, que li proporcionà Ricardo Arce, secretari d'aquesta missió diplomàtica, amb qui establí estretes relacions. Arce li presentà a tot el personal d'aquesta ambaixada, inclús a Marcelo Barbosa, cònsol d'Argentina a la ciutat de Santa Cruz. Es relacionà amb els membres del protocol del Ministeri de Relacions Exteriors de Bolívia, on arribà a ser molt coneguda. A l'assistir a una festa a l'exclusiu club La Paz, acompanyada de Ricardo Arce, aquest la presentà als seus amics com una persona que treballava a l'ambaixada argentina. Aquest fet li obrí moltes portes, i sobretot, noves i interessants relacions. Amb Ricardo Arce i el mexicà Juan Manuel Ramírez va concórrer a una altra activitat social a la vora del llac Titicaca, on s'hi trobaven alts oficials de les forces armades, ministres del govern i el general Barrientos, a qui conegué personalment.

El 20 de gener de 1965 havia aconseguit la seva radicació definitiva i establir relacions amb importants personalitats governamentals: alts caps militars, com el general Ovando, diplomàtics acreditats a La Paz, artistes, investigadors, periodistes, dirigents polítics reaccionaris i oligarques. Tania començà a impartir classes particulars d'alemany als fills de la oligarquia local, la qual cosa li permeté visitar les seves cases, relacionar-se amb els seus familiars.

Va contraure matrimoni amb Mario Martínez, estudiant d'enginyeria elèctrica i fill d'un important enginyer de mines. El casament es celebrà a la casa de l'artista Yolanda Rivas de Plaskonska. D'aquesta manera va obtindre la ciutadania i el passaport bolivià.

L'1 de gener de 1966 arribà a la ciutat de La Paz el representant d'una important i famosa firma de bellesa que responia al pseudònim de Mercy. La seva veritable identitat mai fou descoberta per la CIA ni pels serveis secrets

bolivians. La missió secreta de Mercy era contactar amb la Tania per entregar-li els nous codis de les comunicacions secretes.

A l'abril de 1966 Tania sortí de Bolívia i va mantenir varies entrevistes clandestines a Mèxic amb Juan Carretero (Ariel), el seu nou enllaç. Aquest li comunicà que li havia estat concedida la militància del Partit Comunista de Cuba i que a La Paz contactaria amb un company que, com ella, estava radicat en aquesta ciutat i que s'havia de posar sota les seves ordres. Tornà a la capital boliviana i al mes de maig de 1966 va rebre la senyal convinguda, es presencià al lloc prèviament acordat i va establir contacte amb el seu enllaç a La Paz.

A l'iniciar la fase de preparació i organització de la lluita armada, Tania ja era un engranatge indispensable en el desenvolupament del treball urbà de la guerrilla, tot i que la idea general del Che no era de que participés a les accions, sinó que, donades les possibilitats de connexions a les altres esferes governamentals, dedicar-la a la informació i mantenir-la com a reserva, comptant amb algú fiable per l'ocultació de guerrillers i inclús la recepció d'algun missatger que vingués amb alguna cosa extremadament important. El 10 de juliol de 1966 Tania inicià els preparatius per a l'arribada dels guerrillers: llogà cases de seguretat que poguessin servir de magatzems i preparà recipients per l'enviament de missatges xifrats.

Quan el Che arribà a Bolívia s'entrevistà amb ella i li va transmetre les últimes instruccions. El 20 de desembre de 1966 el Che va escriure al seu Diari de campanya que s'havia resolt apurar els contactes de Coco Peredo, que estava treballant dins de la oficina d'informacions de la Presidència de la República, parlar amb Megía -revolucionari peruà la identificació del qual encara no s'ha revelat- perquè aquest servís d'enllaç entre Iván i l'home de la Presidència. Assenyala que Ivan mantindria contacte amb Tania, amb Megía i Sánchez -Julio Dagnino Pacheco-, un altre revolucionari peruà que treballava a la clandestinitat a Bolívia, i a més, amb un militant del Partit Comunista de Bolívia. La xarxa de recolzament urbà s'estava conformant acceleradament, i incloïa a Hugo Lozano, a la ràdio, Rodolfo Saldaña, els doctors Walter Parejas Fernández i Humberto Rhea Clavijo, també a Loyola Guzmán i altres militants del Partit Comunista de Bolívia.

Al desembre de 1966 Tania condueix al traïdor Mario Monje, Secretari General del Partit Comunista de Bolívia, al campament guerriller, on els esperava el Che. El Che parlà primer amb ella i li donà l'ordre de viatjar a Argentina per entrevistar-se amb Mauricio i Jozami i citar-los al campament guerriller. El Che tractava de començar a teixir la xarxa guerrillera a Argentina, reprenent la guerrilla de Salta.

El Che havia ordenat no tornar a Camiri perquè corria el risc de ser localitzada. Tot i així, al març, un cop superats tots els obstacles i complerta la seva missió a Argentina, Tania retorna conduint en el seu tot terreny al francès Régis Debray i a l'argentí Ciro Bustos (supervivent de la guerrilla de Salta) a la Casa de Calamina a Nancahuazú.

Fou un error. El seu tercer viatge a la base guerrillera també fou l'últim. El Che no hi era. Mentre l'esperaven, deserten Vicente Rocabado Terrazas i Pastor Barrera Quintana, qui informen a l'exèrcit bolivià, als seus serveis d'intel·ligència i als oficials de la CIA, de la presència de Tania al campament guerriller i de que aquesta havia viatjat en un tot terreny fins a Camiri. Allí el vehicle fou localitzat amb la seva documentació. La reacció descobreix a Laura Gutiérrez Bauer com a guerrillera.

A partir d'aleshores s'incorpora a la lluita armada. Li entreguen un uniforme de campanya i un fusell M-1. El Che la destina a la columna de la reraguarda, dirigida pel cubà Juan Vitalio Acuña Núñez (Joaquín).

El Che ordena separar les dues columnes. Al comandament de Joaquín, la reraguarda guerrillera surt cap a Río Grande. En un terreny tant abrupte, l'adaptació de Tania al medi geogràfic fou sorprenentment ràpida. Hi havia moments en els que s'havia de despenjar per sogues, gatejar, pràcticament esgarrapant sobre les roques. Caminava tot i les terribles nafres que tenia als peus. Les comunicacions entre ambdues columnes eren pèssimes i Joaquín perd contacte amb el Che, que durant setmanes tracta de localitzar-lo infructuosament per l'espessor.

A finals d'agost, la reraguarda arriba a la casa del traïdor Honorato Rojas, un camperol de la regió. Els guerrillers dormiren a la casa del camperol i, al despuntar l'alba, es retiraren amb el previ acord de que al dia següent Rojas els guiaria per una drecera cap al Vado de Yeso. Aquesta mateixa nit, una companyia de soldats, dirigida pel capità Mario Vargas, marxà en direcció al Masicuri Bajo. A l'altre dia, el cap del destacament discutí els últims detalls del pla amb Rojas: Vostè faci el que els guerrillers li han demanat -li digué-. Però fes-los creuar el Vado exactament per on jo li digui i no més tard de les tres. El 31 d'agost, a l'hora convinguda, els guerrillers es trobaren amb el camperol, qui els guià un tros i els indicà el Vado. Els guerrillers seguiren caminant i, abans de que el sol es pongués, el camperol s'acomiadà donant-los la mà. Els soldats esperaven amagats en ambdós marges del riu, disposats a pressionar el dit en el gallet. El cubà Israel Reyes Sayas (Braulio) fou el primer en sentir l'aigua tèbia. Voltejà el cap i, matxet en mà, ordenà creuar el riu. Quan tots els guerrillers s'hagueren submergit en el torrent -excepte José Castillo-, amb la motxilla pesada i sostenint l'arma sobre el cap, el capità Mario Vargas impartí l'ordre d'obrir foc des d'ambdues bandes. Varis resultaren morts i altres assassinats al mateix moment.

Tania fou la penúltima en submergir-se a la ràpida corrent del Río Grande, just davant de Joaquín, que cobria les espatlles dels seus companys. L'aigua quasi li arribava fins la cintura quan s'escoltaren les primeres rafegues. Intentà agafar el seu fusell però una bala li travessà el pulmó. La corrent l'arrossegà deixant-la després sobre un recés. Els soldats no trobaren el seu cadàver fins a set dies després. Encara no havia complert 30 anys. Des d'aleshores, cada 31 d'agost, mans desconegudes omplen de flors aquell lloc on es trobà el seu cos. D'aquesta manera la guerrillera Tania, la flor silvestre de Río Grande, convertida ja en llegenda, reviu el crit de llibertat que recorre Amèrica Llatina.

Les seves restes, identificades i traslladades a Cuba al 1998, reposen en un mausoleu a Santa Clara, junt als del Che i demés guerrillers inoblidables. El 28 d'octubre de 1999 l'escriptora cubana Graziella Pogolotti escrivia al diari Granma:

És d'acer el temperament dels qui deixaren la seva empremta en la història. Pogueren fer-ho, tot i així, perquè els seus peus estaven sòlidament establerts a la terra, perquè visqueren intensament en allò quotidià l'existència d'homes, perquè estigueren units als demés per múltiples i diversos llaços, perquè no sentiren, en suma, la Revolució com un conjunt de principis abstractes, sinó com a acció concreta, heroica, sí, però també construïda amb el modest treball de cada dia, fet pels homes i amb els homes, on la disposició al sacrifici total va unida a l'anonimat i a la preocupació per l'eficàcia...

L'admiració va creixent per l'estatura moral de la combatent, i al mateix temps d'aquest exemple personal se'n desprenen i consoliden, de forma indirecta, els principis d'una ètica, d'una conducta. No es tracta d'un conjunt de normes abstractes, imposades des de fora, sinó del ple acord entre la consciència individual i els requeriments de l'acció revolucionària. La solidaritat neix de sentir-se part del sofriment d'altres, del combat i el sacrifici de tots. Sorgeix espontàniament quan s'agafen les armes per a respondre a una amenaça directa. Indispensable i més profundament arrelada ha d'estar en el combatent solitari instal·lat en un medi hostil, obligat a portar a tot hora, una màscara, vigilant sempre dels demés i de sí mateix. Aquest dur aprenentatge fou el de Tania.

No sols el de les tècniques de la intel·ligència, sinó el saber empresonar la seva veritable personalitat, assumir un altre nom, el que significa comportar-se a tot hora de forma diferent. Enmig d'aquesta terrible soledat, l'esperit es manté, quan se sap que aquest aïllament és circumstancial, que altres en la distància prossegueixen en formes diverses el mateix combat.

Internacionalisme revolucionari no és etiqueta que correspongui a l'aventurer, assedegat de noves experiències. Neix d'un profund arrelament, com el de Tania en el record de la seva Argentina natal, d'un genuí rebuig de l'explotació com el de Tania renunciant al camí segur que li brindava la RDA, al treball creador a la Cuba revolucionària recent descoberta, a l'amor i l'amistat posposant els seus projectes personals per acudir allí on altres homes necessiten redempció.